

Johannes Versteegt, geestelijk vader van Loosdrechts verzet

1889 - 1945

E. Brand

Een gebeurtenis die in 1941 grote indruk op de Loosdrechtsse bevolking heeft gemaakt was de arrestatie van ds. Versteegt uit Nieuw-Loosdrecht. Om duidelijk te maken waar hij in die jaren de moed en kracht vandaan heeft gehaald om op de been te blijven is een korte levensbeschrijving van deze geliefde predikant nodig.

Versteegt, geboren op 10 oktober 1889 in Katwijk aan Zee, was van jongs af bekend met het schippersleven. Hij ging al op twaalfjarige leeftijd mee op de vissersschepen van zijn dorp. Net als bij zijn vriendjes werd ook zijn toekomst daar bepaald. Zeeman wilde hij worden, maar niet in de visserij. Na

Ds. Versteegt

enige reizen op een Katwijkse logger ging hij op de grote vaart. Daardoor heeft hij heel wat mensen kennis opgedaan en veel van de wereld gezien. Hij klom op tot stuurman. Er kwam een ommekeer in zijn leven toen hij bij het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog in 1914, juist drie maanden getrouwd, in militaire dienst moest. In het met protestantse kerken dunbezaaide Noord-Brabant bracht hij de mobilisatie door. In gesprekken met de legerpredikant, dominee H. Jansen, kwam naar voren, dat Versteegt zijn roeping had gevonden. Hij voelde wel wat voor een predikantenstudie. Jansen stimuleerde hem het preken alvast eens te proberen, 's zondags bij de militairen. Daarvoor kreeg hij steeds meer vrije tijd, zodat hij goed kon studeren. Na drie jaar kon hij de dienst verlaten. Hij zette zijn studie voort en ging in 1918 in op het verzoek van de gemeente Ouddorp, op het eiland Goeree, om daar als 'leerend ouderling' te fungeren. Na vijf jaar als zodanig daar gewerkt te hebben, ging hij naar Grootelindt bij Zwijndrecht. Het duurde nog tot 1928 voordat Versteegt als volwaardig predikant te Nieuwerkerk aan de IJssel bevestigd werd. Naast het werk in zijn nieuwe gemeente vond hij daar nog een andere, diaconale taak, die hem zijn jeugd deed herinneren: in de scheepvaart. Hij kreeg twee dagen per week verlof om onder de schippers te werken.

In de havens van Amsterdam en Rotterdam waren de schippers in die tijd niet tevreden over de gang van zaken. Het ging ditmaal niet over de beurs of de onderlinge strijd om het hoofd boven water te houden, maar over de kerk. "De kerk? Die laat al de schippers aan hun lot over!" En dat was ook zo: door de aard van hun werkzaamheden moesten de schippers veel ontberen. De kerken hadden het druk met de zendingsarbeid in het buitenland, het oprichten van speciale scholen, medische zending, enz. Eén ding waren ze echter vergeten: evangelisatie onder de schippers. Vanuit de gedachte: "Als de schippers niet naar de kerk toe kunnen, moet de kerk maar naar de schippers gaan", werd daarom in 1929 in het 'onthouders-tehuis' aan de Oppert te Rotterdam een

vergadering belegd van het *Centraal Comité voor Evangelisatie*. Dit ging uit van de Gereformeerde kerken van Rotterdam.

Op die vergadering werd besloten, dat het werk onder de schippers aangepakt zou worden door de aanschaf van een vaartuig en de benoeming van een 'leider van het werk'. De gedachte ging uit naar ds. Versteegt, die reeds als 'schippersdominee' bekend stond. Versteegt aanvaardde dit werk en kreeg de opdracht uit te zien naar een geschikte boot die aan de door hem gestelde eisen voldeed. De gezamenlijke Gereformeerde kerken van Rotterdam stonden garant voor de rente en aflossing van de aankoopssom. Een motorboot werd gevonden. Op het schip, genaamd *De Adelaar*, werd een witte vlag gevoerd met een groen kruis, waarin de letters: G.E.O.S., *Gereformeerde Evangelisatie Onder Schippers*. Vol overtuiging heeft Versteegt dit werk gedaan. Ook de propaganda in het land werd aan hem opgedragen. Hij liet er zelfs een film voor maken waarmee hij als dominee-chauffeur met een schipper-filmassistent door het land reisde. In de winter werden soms wel meer dan veertig voorstellingen gegeven om de nodige gelden bijeen te krijgen om het werk te kunnen voortzetten en uitbreiden. Het eigen blad *Geos* droeg daaraan ook een steentje bij.

Toen in 1933 de gemeente te Nieuw-Loosdrecht vacant werd, doordat ds. Vonk met emeritaat ging, bracht men een beroep uit op ds. Versteegt. Na twee bedankjes van andere predikanten had men in Loosdrecht twijfels over dit beroep, want wat moest een schipper op de hei? Versteegt zelf vond het een beroep dat hij niet kon weigeren. Hij aanvaardde in april 1934 de nieuwe uitdaging onder het beding, dat hij ook vanuit Loosdrecht nog twee dagen in de havens zou kunnen blijven werken. Daarnaast werd hij door de synode nog benoemd tot deputaat voor het werk onder de zeevaardenden, en door het *Gereformeerde Comité Handelsmarine* (G.C.H.M.) tot zijn voorzitter.

Over zijn werk in Nieuw-Loosdrecht is, ook bij onze lezers, nog veel bekend. In zijn tijd werd de kerk aan de dijk verbouwd en vergroot tot een ruimte met 300 zitplaatsen, gasverwarming werd geplaatst en een nieuw orgel gekocht. Dat was in 1936. De oorlogsdreiging en de daarmee samenhangende mobilisatie brachten een tragische omwenteling in het leven en werk van ds. Versteegt. Hij werd betrokken bij de plannen voor een eventuele evacuatie van

Rotterdam (1935), links kapitein Gerrit Bokslag, rechts ds. Versteegt

de gehele Loosdrechtse bevolking. Op 10 mei 1940 was het zover. Zijn dochter schreef daarover: "Nooit zal ik 10 Mei 1940 vergeten, toen hij door den verrekijker turend de Duitse teekens op de vliegtuigen herkenkend, met een aschgrauw gelaat uitriep: Vrouw ... kinderen ... het zijn molten, we hebben oorlog!" De mensen moesten nu zo snel mogelijk geëvacueerd worden. Ds. Versteegt kreeg het razend druk, want hij werd hoofdgroepsleider bij de tocht naar Egmond aan Zee. Mede door zijn organisatorisch talent werd deze operatie, naar omstandigheden, goed geleid.

Als geboren leider benaderde Versteegt reeds in de tweede helft van 1940 enige vertrouwde personen om een groepje te vormen, dat wapens en ander benodigd materiaal in kon zamelen. Die groep werd de O.D. (*Orde Dienst*) genoemd. Versteegt was een man die zijn mening niet onder stoelen of banken stak. Als hoofdredacteur van het blad *Quo Vadis?* van de *Ned. Christen Zeeleden Vereniging* schreef hij artikelen waarvan we mogen aannemen, dat de bezetter daar nogal moeite mee had. Om tekenerschap en verantwoording over de inhoud van die artikelen af te leggen moest hij in het begin van 1941 bij de Sicherheits Dienst te Utrecht komen. Hij werd dus in de paten gehouden en was gewaarschuwd, toch kon en wilde hij zijn verzet niet staken. Zo werd hij de geestelijk vader van het verzet, niet alleen in Loosdrecht, maar ook in wijde omgeving.

De verzetsbeweging O.D. ging in juni 1941 samenwerken met het L.O.F. (*Legioen Oud Front*). Op deze manier kon een meer actief verzet worden georganiseerd. Plaatselijke groepjes en organisaties werden gecoördineerd door de Gewestelijke Commando's. Ds. Versteegt hield contact met verzetsorganisaties in 's-Graveland. Binnen deze organisaties ging men al veel voorzichtiger te werk, o.a. door het

gebruik van schuilnamen. Versteegt maakte daar geen gebruik van en dat werd hem uiteindelijk noodlottig. Op vrijdagavond 26 september 1941 kwamen de Duitsers aan de pastorie op de Nootweg. Het was 's avonds half acht. Ds. Versteegt was niet thuis; hij zat juist in een kerkenraadsvergadering. Ze haalden hem daaruit op en doorzochten zijn huis op wapens, die er overigens niet lagen. De Duitsers waren getipt over Versteegts betrokkenheid bij de illegaliteit. Machteloos moesten buurtbewoners toezien dat hij weggevoerd werd. Zijn laatste woorden waren, toen hij de mensen op de weg zag staan: "Laat dominee Doekes zondag voor mij waarnemen!" Ze namen hem mee naar Amsterdam. De volgende dag werd hij naar het 'Oranje Hotel' te Scheveningen gebracht. Daar zat hij elf weken gevangen.

Omdat er geen wapens in zijn huis waren gevonden, werd Versteegt vrijgesproken. In overspannen toestand kwam hij op 12 december 1941 weer thuis, waar goede verzorging en de nodige rust op hem wachtten. Al deed hij actief niet meer mee in het verzet, geestelijk was hij daar volop mee bezig. Zijn doel was ook opwekking van de verzetsgeest, vooral bij de jeugd, die hij waarschuwde voor 'het beest uit de afgrond', zoals hij het Nazisme noemde. Hij werd adviseur voor verdere uitbouw van de verzetsorganisatie en bij het stellen van veiligheidsnormen. Hoe gevaarlijk de situatie in die tijd was, blijkt uit een proces tegen het L.O.F. / O.D. in april 1942. Tweeënzeventig van zijn vrienden werden toen ter dood veroordeeld.

Het duurde nog tot 1 september 1942 voordat Versteegt geheel de oude was en zijn ambt weer kon uitoefenen. Helaas was dat van wel zeer korte duur. Op zondag 13 september nam hij waar in Amersfoort. De predikant die daar stond, ds. Popma, zat in gijzeling. Het hoeft dan ook niemand te verwonderen dat zijn preek die dag behoorlijk 'gekleurd' was en de nodige verwijten bevatte aan het adres van de gehate bezetter. Onder zijn gehoor zat een 'wolf in schaapskleren'. Een kerkganger, lid van de N.S.B., diende een aanklacht tegen hem in bij de burgemeester, die op zijn beurt de SS-Obersturmführer Walter Heinrich, commandant van het Polizeiliches Durchgangslager Amersfoort, waarschuwde. Ds. Versteegt werd beschouwd als een hetzer en staatsgevaarlijk bevonden. De commandant nam persoonlijk de 'moeite' hem te arresteren. Hij werd in een bunker opgesloten, bijna geheel onder de grond in een heel kleine ruimte. Naast z'n bed bleef nog een

gangetje van een halve meter vrij, maar rechtop staan was bijna niet mogelijk. Het kamp, gebouwd als een barakkenkamp voor de infanterie-eenheden die op de Leusderheide moesten oefenen, was opgeticht in augustus 1941 en kon in eerste instantie maar zes-honderd gevangenen bergen. De bunker waarin Versteegt werd opgesloten was dezelfde als die waarin medio december 1942 Gerrit Kleinveld gevangen en geketend is geweest. Kleinveld was betrokken bij de eerste overval op een distributiekantoor te Lom in oktober 1942 en kon deze hel ontvluchten door middel van een spectaculaire ontsnapping. Hij kon het onlangs nog op de televisie navertellen. Ds. Versteegt had dat geluk niet. Hij wist de beestachtige behandeling blijmoedig te ondergaan. Dagelijks zong hij met luide stem psalmen. Zo bracht hij hier acht weken door. Later bleek dat velen na één week geestelijk al volkomen kapot waren.

De kampcommandant die hem het leven zo zwaar had gemaakt, deed er nog een schepje bovenop: hij werd ingedeeld bij het beruchte Joden-commando. Dit was het verschrikkelijkste onderdeel van het hele kamp. Juist in die tijd moest er hard gewerkt worden aan de bouw van nog meer barakken en uitbreiding tot maar liefst vierduizend slaapplekken. De stenen barakken waren slecht geconstrueerd. De vloeren lagen zo diep dat bij regenval een modderstroom naar binnen gutste. De gevangenen werden gebruikt voor het zware werk: timmeren, metselen, sjouwwerk, egalisatie van het terrein en het rooien van bomen. Kampcommandant Heinrich had gezegd dat kamp Amersfoort een verzamelplaats was van levensgevaarlijke elementen. Die 'elementen' waren priesters en predikanten, Jehova's Getuigen en illegale werkers, maar ook veel Joden, zwarthandelaren en clandestiene slachters. Daar werd door de beruchte Kapo's onmenselijk mee omgesprongen. De ontberingen waren te veel voor Versteegt. Hij was vreselijk verzwakt. Gelukkig wisten zijn medegevangenen het voor elkaar te krijgen dat hij overgeplaatst werd naar een binnencommando: het aardappelschilcommando. Na bijna vier maanden onvoorstelbare ellende in Amersfoort werden in de eerste maanden van 1943 alle gevangenen, op dat moment 2850 personen, naar het nieuw gebouwde kamp Vught gebracht. Door gebrek aan drinkwater stierven daar veel mensen. Versteegt had het in Vught niet slechter dan de anderen. Zijn familie mocht hem zelfs pakjes sturen en hij kreeg een baantje in het levensmiddelenmagazijn.

Er bestond bij sommige gevangenen een intens geloofsleven. Het was de priesters en de predikanten echter verboden in hun functie op te treden. Wel ontstonden er discussiegroepen en werden er lezingen gehouden. Er waren zelfs enkele bijbels beschikbaar, die op onverklaarbare wijze het kamp waren binnen gesmokkeld. Natuurlijk was dat heel gevaarlijk. Met de nodige voorzichtigheid ging men dus te werk.

Op 25 december 1943 werd er onder het mom van een cabaretoorstelling (dat werd namelijk wel toegestaan) in een van de barakken een 'echte' kerstdienst gehouden. Het was een oecumenische gebeurtenis. Een hervormde ouderling las het kerstevangelie voor, een kapelaan hield een lezing en een gereformeerd predikant deed de prediking. Tevens werd er gemusiceerd, gezongen en gedeclameerd.

Sommige SS'ers hadden het speciaal op de geestelijken gemunt. Ds. Versteegt trok zich echter niets aan van het verbod en preekte menigmaal ergens tussen de bosjes of hield na een discussieavond een dagshuizing. Hij werd daarvoor verschillende malen gestraft. Zijn medegevangenen waren vol lof over zijn optreden en woorden van troost.

Ds. Versteegt had het op deze manier nog lang kunnen volhouden, maar de omwenteling kwam op 5 september 1944: 'Dolle Dinsdag'. Door een mogelijke paniecreactie op een dreigende invasie van de geallieerden werden op genoemde fatale datum vele gevangenen doodgeschoten. Enkelingen werden vrijgelaten, maar de rest, onder wie ds. Versteegt, werd op transport gesteld naar het concentratiekamp Sachsenhausen in

Oraniënburg, vlak bij Berlijn. Opvallend is, dat in zo'n kamp, waar de toestand meestal slechter was dan in Vught, de geestelijken niet hoefden te werken en zelfs mochten studeren. Daarvoor waren zelfs enkele boeken aanwezig. Door een medegevangene van potlood en papier voorzien heeft ds. Versteegt in die tijd nog enkele preken geschreven, waarvan er twee bewaard zijn. De

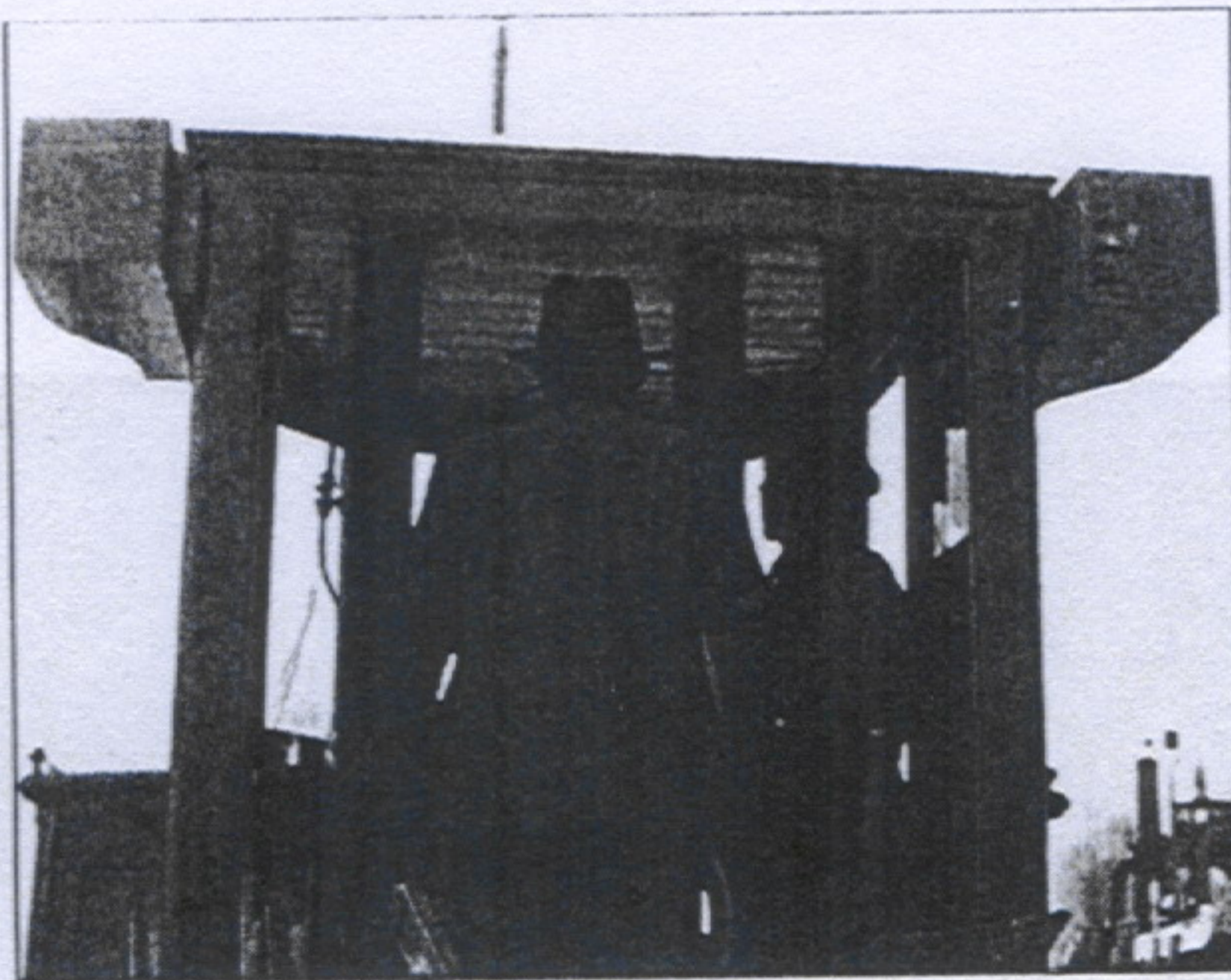
andere werden verspreid in het kamp en zijn niet meer teruggevonden. Logisch, want het schrijven van preken was wel toegestaan, maar het verspreiden daarvan niet.

In 1945 trokken de Russen op naar Berlijn. De Duitsers kregen het benauwd en besloten op 5 februari de gevangenen over te brengen naar andere kampen. Juist de 29 in het kamp aanwezige geestelijken kwamen in Bergen-Belsen terecht, waar ze afgescheiden werden van de anderen. Ze hadden het er zeer slecht, kregen nog maar één boterham in de tien dagen. Alles was even vuil en de typhus eiste zijn tol.

Toen uiteindelijk daar op 15 april de bevrijding kwam, leefden er nog slechts drie van de 29 geestelijken, onder wie ds. Versteegt. Groot was de vreugde in Nieuw-Loosdrecht toen het bericht kwam dat hij nog leefde. Jaap Zeldenrijk, in die tijd 'Jaap Haan' geheten, weet het zich nog precies te herinneren. Hij was op dat moment in het gemeentehuis in afwachting van de eerste Canadezen. Een als een echte 'tommy' uitzijnde koerier-tolk van het geallieerde leger kwam op zijn motorfiets aangesneld. Onder gejuich van de omstanders werd hij verwelkomd. Groot was de verrassing toen bleek, dat het de kleinzoon van ds. Vonk was, Ab Vonk, die vertelde Jan Versteegt de dag tevoren nog te hebben gezien.

De familie Versteegt ontving ook een brief. In deze brief, gedateerd 1 mei 1945, schreef Versteegt, dat hij al weer wat opknapte, maar nog zo zwak was dat hij niet kon geloven ooit weer thuis te komen. Die voorgevoelens waren juist; de doorstande ellende

was te groot voor hem geweest. Hij leed in ernstige mate aan typhus. Half mei werd hij overgebracht naar het ziekenhuis te Hildesheim. Daar werd hij nog bezocht door een predikant die uitgezonden was door het Rode Kruis. De mededeling dat zijn vriend en collega, ds. Boot uit Delft, die met hem dezelfde ellende had doorstaan, was overleden, trof hem diep. Ondanks de goede ver-

Versteegt, op de rug gezien, aan het stuur van 'De Adelaar'

zorging in het ziekenhuis is hij een week later, op 29 juni 1945 kalm en rustig overleden. Hij werd op 3 juli begraven op het kerkhof van Hildesheim.

Op 23 november 1945 werd door Jan de Groot te Nieuw Loosdrecht het volgende gedicht opgedragen aan Johannes Versteeg.

Zijn schouders bogen onder 't spouwen
der vruchten steen in 't kamp van Vught
Zijn lotgenoten gaven scheldend
en vloekend aan hun woede lucht
Ze brænden stil, en strak verbeten
lag haat en wanhoop om hun mond
en altoos was het weer die ene
die 'n woord van troost en vriendschap vond

En staande tussen hopen stenen
als 't kon verbekend 't moed'aan werk
bracht hij de boodschap van den Hemel,
zo hield hij vele malen kerk.
Zelf sterk in God, wist hij te sterken,
wie zwak was, moedeloos en klein;
hij wees hen naar een open Hemel:
"Het zal hiernamaals beter zijn!"

Naakt stond hij tussen and're naakten
- zo wou 't der beulen gruw'lijkheid -
hij wist: nooit kon men hem ontnemen
de mantel der gerechtigheid!
En hoe men hem ook sardé, striemde,
hij deed als prediker zijn plicht,
en bracht in moegetobde harten
een zonnestraal van Godd'lijk licht.

Hij is in Duitsland omgekomen,
daar nam hem God zijn leven af....
Hij heeft een and're taak ontvangen,
want 't leven eindigt nooit in 't graf.
Nu zingt hij mee in 't koor der heil'gen;
wordt ook door hem de lof vergroot
van God, die met Zijn heil wil kronen
elk, die getrouw blijft tot den dood!

Mogen wij ooit in Loosdrecht voor een of ander nieuwbouwplan behoefte hebben aan een voorstel tot straatnaamgeving, dan is het geen slecht idee om ter herinnering en als verbodswijs aan deze doopsgezind een straat of plein naar hem te noemen.

Met dank aan de heer en mevrouw J. Zeldenrijk te Nieuw Loosdrecht voor foto's en aanvullende gegevens.

Literatuur:

- *Tegen wind en stroom, schetsen uit den evangelisatie arbeid onder de schippers*, uitgave van de Gereformeerde evangelisatie onder schippers "G.E.O.S." (z.j., ca. 1937).
- W. Aangeenbrug-Versteeg, *Levensbeschrijving ... Sassenheim*, mei 1940, in: "Twee preken", Schipper - Hilversum (archief HKL).
- L. de Jong, *Het Koninkrijk der Nederlanden in de tweede wereldoorlog*, deel 8.
- Th.J. Leene, *Een kerk onderweg: Geschiedenis van de gereformeerde Kerk van Nieuw-Loosdrecht*, (Alphen a/d Rijn 1982).

Foto's:

- Mevr. N.J. Zeldenrijk-van Rossum.

Dit artikel werd in een iets andere vorm eerder gepubliceerd in HKL, 19e jrg. nr. 87, mei 1992, pp. 25 - 36.